

ÚVEROVÉ DRUŽSTVÁ

David Sulík

Ďalšou súčasťou prirodzenej ekonomiky a alternatívou k veľkým bankám sú úverové družstevné banky. Už dnes sú plnoprávnou súčasťou finančného sektora napriek tlaku zo strany veľkých finančných ústavov. Rôzne miestne sporiteľne a úverové družstvá vznikali ako reakcia na nedostupnosť úverových zdrojov pre drobných živnostníkov, remeselníkov a gazdov v časoch rozmachu priemyselnej revolúcie, čím nadviazali na tradíciu cechových a stavovských svojpomocných spolkov fungujúcich v stredoveku. Kapitál veľkých investičných bánk smeroval predovšetkým do investícií v priemysle, pričom vznikali nové finančné produkty a nástroje. Začal sa búrlivo rozvíjať trh s investičnými nástrojmi, peniaze sa stávali nástrojom špekulácie. Úverové družstvá vznikali za účelom poskytovania peňazí na vytváranie skutočných hodnôt, mali jasnú lokálnu a sociálnu funkciu.

Môžeme byť hrdí, že prvenstvom ich vzniku sa môže pochváliť práve Slovensko. Iniciátorom a dodnes vlastne nedoceneným tvorcom myšlienky moderného úverového družstevníctva bol evanjelický farár Samuel Jurkovič (1796-1873). Tento šíriteľ myšlienok reformácie v zaostalom feudálnom Uhorsku pochopil nedostupnosť úverových zdrojov pre drobný roľnícky stav a 9. februára 1845 založil v Sobotišti Gazdovský spolok, prvé úverové družstvo v Európe a asi aj na svete. Gazdovský spolok začínajúci s malým kapitálom mal formu družstva, t.j. bol v spoločnom vlastníctve viacerých jednotlivcov, družstevníkov, ktorí mali rovnaké práva a povinnosti.

Jeho cieľom bolo poskytovať pôžičky za nízke úroky, a tak pomôcť členom spolku proti úžere. Pre svojich členov a výnimočne aj na to odkázaných nečlenov, obstarával lacný úver z prostriedkov, ktoré vznikali pravidelným sporením a vkladáním úspor do družstevnej pokladne. Jeho členovia prijali záväzok, ktorý stanovoval podmienky, za ktorých mohol žiadateľ získať pôžičku (napríklad mravne a čestne žiť, vyvarovať sa opilstva, nočnému túlaniu a hraniu v karty). Mravný život vyžadovali aj od svojich dlžníkov. Pôžičku mohol dostať iba statočný, usilovný, pracovitý a šetrný človek. Členovia spolku tiež mali povinnosť každý rok vysadiť každý po dva stromy na obecných pozemkoch. Dnes by sme tento Gazdovský spolok pokladali za dokonalý príklad etického podnikania a ekologického prístupu v duchu ideálu trvalo udržateľného života.

Pri čistej forme úverového družstva vklady zostávajú majetkom členov družstva, pričom investície sú poskytované so súhlasom členov družstva. Úroky sú minimálne a používajú sa na úhradu nevyhnutných nákladov. Na týchto princípoch a stanovách sformulovaných Jurkovičom dodnes stojí svetové družstevníctvo. Iným typom finančných inštitúcií sú miestne sporiteľne, ktoré na rozdiel od úverového družstva, majú voľnejšie pravidlá pre vkladateľov, ako aj pre poskytovanie úverov. Úverové družstvá ako aj lokálne sporiteľne sú dnes pomerne rozšírenými finančnými inštitúciami všade vo svete. Ich hlavným účelom je prostredníctvom peňažných zdrojov uložených sporiteľmi poskytovať lacné úvery a pôžičky, pričom ich funkcia má navyše silný národný a sociálny aspekt. Svojou právnou formou, disponovaním povolenia na vykonávanie bankových činností, retailových a investičných operácií (to hlavne pri sporiteľniach), sa niektoré z nich sformovali ako komplexné finančné skupiny holdingového typu, nápadne sa podobajúce bankovým inštitúciám.

Takým príkladom je napríklad holandská Rabobank Nederland. Jej vlastníkami sú sporiteľné družstvá. Zachovala si právnou formu družstva a je považovaná za jednu z najbezpečnejších svetových bánk. Úverové družstvá alebo malé miestne sporiteľne s regionálnym významom sú v mnohých krajinách veľmi obľúbené, napríklad v Nemecku, Rakúsku, Taliansku. Vo Francúzsku ich podiel v objeme poskytovaných úverov tvorí asi 45%. Sú teda vážnou konkurenciou klasických bankových domov. Rýchly rast úverových družstiev je aj v USA. Tieto sa v súčasnej dobe krízy javia ako stabilné finančné inštitúcie. Súčasné americké úverové družstvá sú tretím najväčším dodávateľom spotrebných úverov a ich obľuba je postavená najmä na ponuke úverov s nízkymi úrokovými sadzbami. V súčasnosti je v USA viac ako 13 tisíc sporiteľných úverových družstiev, ktoré majú spolu až 62 miliónov členov. Členom niektorého z nich je teda priemerne každý tretí občan USA. Spolu družstvá spravujú zhruba 13% všetkých vkladov v USA.

V Českej republike za prvej republiky tiež existovalo hnutie úverových družstiev v podobe „Kampeličiek“, ktoré si získalo veľkú obľubu u jednoduchých ľudí. Ich obnova po novembri 1989 v Čechách bola len mystifikácia. Zakladatelia použili názov a dobré meno týchto inštitúcií z obdobia prvej republiky, nalákali množstvo vkladateľov a následne tieto inštitúcie vytunelovali. Treba si uvedomiť, že úverové družstvo v pravej „čistej“ podobe, a to nielen v oblasti financií, ale celkovo vo sfére hospodárstva, vzniká ako nadstavba dobrých

susedských vzťahov, ako inštitúcia poskytujúca reálnu pomoc reálnym ľuďom v konkrétnej obci, komunite. Družstvo, ako spolok ľudí (alebo v kombinácii so spoluvlastníctvom obce, komunity) s rovnocennými vlastníckymi a rozhodovacími právami tak predstavuje výkonný nástroj a účinnú formu pri aplikácii princípu bratstva v hospodárskej sfére v konkrétnom regióne.

Úverové družstvá by práve v strednej a východnej Európe, kde by v duchu budúceho poslania tejto časti sveta v zmysle vytvorenia inej formy ekonomiky založenej na princípoch bratstva, mali hrať ešte dôležitejšiu úlohu v hospodárstve ako inde vo svete. Žiaľ, opak je pravdou. V postsocialistických krajinách sú často terčom útokov veľkých finančných inštitúcií, ich myšlienka je kompromitovaná rôznymi podvodnými spoločnosťami skrývajúcimi sa za názvom družstva a zo strany politikov a strán nie je cítiť žiadnu snahu o ich propagáciu a podporu.

Úverové družstvá alebo im podobné svojpomocné finančné spolky, sú obľúbené v rôznych ekologických a ezoterických komunitách v celej Európe. Napríklad najznámejšia komunita Damanhúr má okrem vlastného veľmi úspešného alternatívneho menového systému aj vlastnú komunitnú sporiteľňu DES. DES je úverové družstvo, ktoré funguje na základe princípu etického a sociálneho podnikania, a zaručuje, že úspory jej členov sú použité výlučne na projekty, ktoré podporujú rast a rozbeh rôznych iniciatív v komunite (organické potraviny, eko-budovy, obnoviteľné zdroje energie), s prihliadnutím na sociálne a ekologické aspekty, na školstvo a kultúru a na výskum a vedu v oblasti alternatívneho zdravotníctva a fyziky. Členstvo v DES je otvorené pre členov a sympatizantov Damanhúru, ako aj pre podniky (majúcich formu družstiev) vo vlastníctve komunity. Podobné svojpomocné peňažné družstvá fungujúce vo väčšom alebo menšom rozsahu sú aj v ostatných komunitách, u nás v malom sú pokusy napríklad v Zaježovej - „Fond rozvoja Zaježky“, alebo v Brdárke - „Brdársky spolok podielnícky“. Pre čitateľov odporúčam pre dobrý pocit vyskúšať spôsobu, ako to funguje a zároveň ako spôsob vyjadrenia podpory, vybrať si niektorú z týchto komunít a skúsiť sa stať podielníkom alebo členom takéhoto družstva. Sám som si takto zakúpil podiel v „Brdárskom spolku podielníckom“ a som spokojný, ako zmysluplne sú moje peniaze použité na rozvoj konkrétnej komunity. Veľmi dôležitý je vlastnícky charakter tohto typu finančných inštitúcií a idea, ktorá jej dáva zmysel. Toto je cesta, ktorou by sa malo uberať všade v hospodárstve, t.j. idea pravej tretej cesty, cesty naozajstnej solidarity v duchu rovnocenného spoluvlastníctva a spolurozhodovania všetkých členov daného hospodárskeho subjektu. Ukazuje sa, že podniky vlastnené obcou, komunitou, skrátka spoločenstvom ľudí, ktoré majú vybudované medzi sebou osobné vzťahy, sú alternatívou k ekonomike chápanej vo vyhranených hraniciach, buď ako štátne vlastníctvo alebo úzko individuálne. Preto významnou udalosťou a čiastočným potvrdením správnosti takéhoto spôsobu uvažovania bolo aj tohtoročné (2009) udelenie Nobelovej ceny za ekonomiku pani Elinor Ostromovej. Elinor Ostromová je profesorka na Indiana Univerzite v USA a ako prvá žena v 41-ročnej histórii ocenenia sa stala spolu s Oliverom Williamsonom laureátkou Nobelovej ceny za ekonómiu. Cenu dostala za analýzu ekonomického riadenia, obzvlášť v oblasti verejných statkov, čím výrazne prispela k rozvoju teórie v oblasti verejných zdrojov a spoločného majetku. Na číslach dokázala, že spoločný majetok môže byť lepšie spravovaný. Tým spochybnila a vyvrátila tradičný názor, podľa ktorého je majetok lepšie spravovaný a regulovaný buď štátom alebo súkromnou osobou. Jej prístup predstavuje režim spoločného vlastníctva ako alternatívu k privatizácii či zoštátneniu verejných statkov. Z ekonomického hľadiska za rozumnejšie odporúča ponechať verejné statky v režime spoločného vlastníctva, a preniesť tvorbu pravidiel rozhodovania na podielových vlastníkov (čiže družstevníkov) alebo užívateľov formou samosprávy. Elinor Ostromová svoju teóriu podložila rozsiahlym počtom empirických štúdií uskutočnených v rôznych oblastiach sveta. Prínos Elinor Ostromovej je predovšetkým v preukázaní významu samosprávy a kolektívneho rozhodovania ako efektívneho spôsobu riadenia spoločnosti v dlhodobej časovej perspektíve a v neustále sa meniacich podmienkach globálneho sveta.

Myšlienka spoločného vlastníctva sa aktom udelenia Nobelovej ceny oficiálne stáva konkurencieschopnou alternatívou k voľnému trhu alebo štátnej regulácii. Len chcem pripomenúť, že na týchto výskumoch sa priamo podieľalo aj Slovensko, konkrétne „Centrum transdisciplinárnych štúdií inštitúcií, evolúcie a politik (CETIP), v rámci Prognostického ústavu SAV pod vedením Tatiani Kluvánkovej-Oravskej.